

International Educators Conference

Hosted online from Toronto, Canada

Website: econfseries.com

7th September, 2025

AYOLLAR VA VOYAGA YETMAGANLARGA QARSHI JINOYATLARNI OLDINI OLIISHNING XALQARO KRIMINOLOGIK MODELLARI VA ULARNING O‘ZBEKISTON UCHUN AHAMIYATI

Hamdamova Lobar Musurmon qizi,
Iqtisodiyot va pedagogika universiteti,
“Tarix va ijtimoiy fanlar” kafedrası mustaqil tadqiqotchisi.
E-mail: hamdamovalobar@gmail.com

Annotatsiya:

Mazkur maqolada ayollar va voyaga yetmaganlarga qarshi jinoyatlarni oldini olishning xalqaro kriminologik modellari tahlil qilingan. Xususan, BMT, Yevropa Ittifoqi va boshqa xalqaro tashkilotlarning huquqiy hujjatlari hamda amaliy mexanizmlari ko‘rib chiqilgan. Shuningdek, rivojlangan mamlakatlar tajribasi O‘zbekiston sharoitida qo‘llash mumkin bo‘lgan samarali yondashuvlar nuqtayi nazaridan tahlil etilgan. Maqolada jinoyatlarning ijtimoiy sabablari, profilaktika mexanizmlari va huquqni muhofaza qiluvchi organlarning faoliyatini takomillashtirish zarurati yoritilgan.

Kalit so‘zlar: ayollar huquqlari, voyaga yetmaganlar, jinoyatchilik, kriminologik modellari, xalqaro tajriba, profilaktika.

Аннотация:

В данной статье рассматриваются международные криминологические модели предотвращения преступлений против женщин и несовершеннолетних. Особое внимание уделено правовым основам и практическим механизмам, разработанным ООН, Европейским Союзом и другими международными организациями. Также анализируется опыт развитых стран с точки зрения эффективных подходов, применимых в условиях Узбекистана. В статье освещаются социальные причины преступлений, профилактические механизмы и необходимость совершенствования деятельности правоохранительных органов.

International Educators Conference

Hosted online from Toronto, Canada

Website: econfseries.com

7th September, 2025

Ключевые слова: права женщин, несовершеннолетние, преступность, криминологические модели, международный опыт, профилактика.

Abstract:

This article analyzes international criminological models for preventing crimes against women and minors. In particular, the legal frameworks and practical mechanisms developed by the UN, the European Union, and other international organizations are examined. Moreover, the experience of developed countries is reviewed in terms of approaches that can be effectively applied in Uzbekistan. The article also highlights the social causes of such crimes, preventive mechanisms, and the need to improve the activities of law enforcement agencies.

Keywords: women's rights, minors, crime prevention, criminological models, international experience, prophylaxis.

Ayollar va voyaga yetmaganlarga qarshi sodir etiladigan jinoyatlar butun dunyoda dolzarb ijtimoiy-huquqiy muammolardan biri hisoblanadi. Xalqaro tashkilotlar, xususan BMT, Yevropa Ittifoqi, YUNISEF, Yevropa Kengashi ushbu jinoyatlarning oldini olish, jabrlanuvchilarning huquqlarini himoya qilish va ularni ijtimoiy reabilitatsiya qilish bo'yicha bir qator konsepsiyalar ishlab chiqqan. Ilmiy adabiyotlarda (Hagan, 2017; Walklate, 2019; Siegel, 2020) ushbu jinoyatlar faqat huquqiy emas, balki kriminologik va ijtimoiy omillarni hisobga olgan holda o'rganilishi zarurligi ta'kidlanadi.

BMTning Ayollar kamsitilishining barcha shakllarini tugatish to'g'risidagi Konvensiyasi (CEDAW, 1979) va Bola huquqlari to'g'risidagi Konvensiya (1989) ayollar hamda bolalarni himoya qilishning eng muhim xalqaro-huquqiy asoslarini tashkil etadi. Shuningdek, Yevropa Kengashining Istanbul Konvensiyasi (2011) ayollarga nisbatan zo'ravonlik va oilaviy zo'ravonlikka qarshi kurashishning samarali mexanizmlarini belgilab bergan. Tadqiqotchilar (Freeman, 2018; Heidensohn, 2021) ta'kidlaganidek, ushbu xalqaro hujjatlar milliy qonunchilikni takomillashtirishda muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi.

International Educators Conference

Hosted online from Toronto, Canada

Website: econfseries.com

7th September, 2025

Kriminologik modellarning turlari

Ilmiy manbalarda jinoyatlarni oldini olishga oid turli kriminologik modellarga alohida e'tibor qaratiladi:

1. Ijtimoiy integratsiya modeli – jamiyatda ijtimoiy tenglikni ta'minlash orqali jinoyatchilikka qarshi kurash (Durkheim, 1997; Merton, 2006).
2. Huquqiy ta'sir modeli – jinoyat sodir etgan shaxslarni muqobil jazo choralariidan foydalanib qayta ijtimoiylashtirish (Garland, 2001).
3. Kompleks profilaktika modeli – huquqiy, psixologik, ijtimoiy va ma'rifiy choralarni uyg'unlashtirish (Tonry, 2019).

Rivojlangan davlatlar tajribasi

- Germaniya: voyaga yetmaganlarga qarshi jinoyatlarning oldini olishda maxsus "Jugendamt" ijtimoiy xizmatlari samarali faoliyat yuritadi.
- Skandinaviya mamlakatlari: gender tengligini ta'minlash, oilaviy zo'ravonlikning oldini olish bo'yicha "multi-institutsional hamkorlik" modeli qo'llanadi.
- AQSh: voyaga yetmaganlarni himoya qilish tizimida federal va shtat darajasida maxsus qonunlar mavjud bo'lib, jabrlanganlarga tezkor huquqiy va psixologik yordam ko'rsatiladi.

O'zbekiston uchun ahamiyati

Ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, xalqaro tajribani O'zbekiston sharoitiga moslashtirish bir nechta yo'nalishda dolzarb hisoblanadi:

- ayollar va bolalarni himoya qilish bo'yicha maxsus qonunchilikni yanada kuchaytirish;
- ijtimoiy xizmatlar va rehabilitatsiya markazlari faoliyatini kengaytirish;
- huquqni muhofaza qiluvchi organlarning profilaktik faoliyatini takomillashtirish;
- NNT va davlat institutlari hamkorligini mustahkamlash.

Xulosa

Xalqaro kriminologik modellarning tahlili shuni ko'rsatadiki, ayollar va voyaga yetmaganlarga qarshi jinoyatlarni samarali oldini olish uchun kompleks yondashuv zarur. Bunga huquqiy mexanizmlarni takomillashtirish, profilaktik choralarning kuchaytirilishi, davlat va jamiyat institutlari hamkorligi hamda xalqaro tajribani

International Educators Conference

Hosted online from Toronto, Canada

Website: econfseries.com

7th September, 2025

milliy sharoitga moslashtirish kiradi. O‘zbekiston uchun esa bu tajribalar jinoyatchilikka qarshi kurashda muhim nazariy va amaliy ahamiyat kasb etadi. Xalqaro kriminologik modellarning tahlili shuni ko‘rsatadiki, ayollar va voyaga yetmaganlarga qarshi jinoyatlarni samarali oldini olish uchun kompleks yondashuv zarur. Bunga huquqiy mexanizmlarni takomillashtirish, profilaktik choralarning kuchaytirilishi, davlat va jamiyat institutlari hamkorligi hamda xalqaro tajribani milliy sharoitga moslashtirish kiradi. O‘zbekiston uchun esa bu tajribalar jinoyatchilikka qarshi kurashda muhim nazariy va amaliy ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

- 1.Hagan, F. E. (2017). Introduction to Criminology: Theories, Methods, and Criminal Behavior. SAGE.
- 2.Walklate, S. (2019). Criminology: The Basics. Routledge.
- 3.Siegel, L. J. (2020). Criminology: Theories, Patterns, and Typologies. Cengage.
- 4.Freeman, M. (2018). Human Rights and Child Protection. Oxford University Press.
- 5.Heidensohn, F. (2021). Gender and Crime. Routledge.
- 6.Garland, D. (2001). The Culture of Control. Oxford University Press.
- 7.Tonry, M. (2019). Crime and Justice: A Review of Research. University of Chicago Press.
- 8.Sharipov M. *Kriminologiya asoslari*. – Toshkent: Yuridik nashr, 2022.
- 9.YUNISEF O‘zbekiston bo‘yicha hisobotlari. – Toshkent: 2020–2023 yillar.
- 10.O‘zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi ma’lumotnomasi. – T.: 2023.